

Werken met portfolio's

Hoe portfolio's kunnen bijdragen aan full partnerschap

Door: Esther Poos

In dat lijf zit een mens dat denkt en voelt: De bovenste zeven centimeter van de mens zijn interessant. Maar hou je ook rekening met de genen, darmen, verlangens, vooroordelen, herinneringen, talenten, trauma's, maagsappen, rouwprocessen, voorbeelden, witte bloedcellen, mislukkingen, boommakers, blijmakers, capaciteiten, zweetklieren, voorkeuren, gevoeligheden, droomveroorzakers, zenuwtrekken, behoeften en neurotransmitters? (van Herpen, n.d.)

Levenslang leren

In de hedendaagse maatschappij staat levenslang leren steeds meer centraal, aangezien kennis snel verouderd, zijn flexibiliteit en constante ontwikkeling vereisten (OECD, 2005). Binnen het proces van levenslang leren neemt de lerende zelf initiatieven om leerbehoeften vast te stellen, leerdoelen te bepalen, bronnen te selecteren, strategieën te kiezen en in te zetten en resultaten te evalueren al dan niet met hulp van anderen (Lowry, 1989).

Wanneer wij dit verwachten van mensen, is het noodzaak om hier jong mee te starten. Een portfolio kan eraan bijdragen dat het kind meer zelf verantwoordelijk wordt voor zijn leerproces. De leerkracht begeleidt het kind als full partner in dit proces. Hierdoor kan hij in de toekomst zijn eigen ontwikkeling beter aansturen en wordt levenslang leren gestimuleerd.

Authentiek leren

Levenslang leren wordt gestimuleerd wanneer kinderen van jongs af aan op een authentiek wijze leren. Hierdoor kunnen zij zichzelf later beter aansturen om te blijven leren. Volgens Roelofs en Franssen (1997) voldoet een authentieke leeromgeving aan de volgende kenmerken:

- Kinderen construeren kennis in complete of complexe situaties, waarbij zijn uiteenlopende

kennis- en vaardigheidsaspecten te onderscheiden. De taak moet betekenisvol zijn en niet worden opgedeeld in kleine deeltaken.

- Een taak moet gericht zijn op de leefwereld van het kind, het moet aansluiten op de voorkennis van het kind, nieuwe kennis moet hier bij aansluiten.
- De kinderen verwerven kennis en vaardigheden die zij in het dagelijks leven nodig hebben.
- Er wordt een beroep gedaan op de communicatie- en samenwerkingsvaardigheden van de kinderen. Kinderen leren van en met elkaar.

Een portfolio kan bijdragen aan het verwezenlijken van deze kenmerken. De complete en complexe situaties kunnen in een portfolio, in tegenstelling tot traditionele toetsen, worden weergegeven. Kinderen kunnen producten van betekenisvolle taken aan het portfolio toevoegen. Door hierover in gesprek te gaan, kan het proces in beeld worden gebracht en leren kinderen samen te werken. Tevens kan het kind terugkijken naar eerder werk, waardoor hij de opbouw van leerstof ziet en voorkennis kan koppelen aan nieuw geleerde stof.

Traditioneel en authentiek beoordelen

Bij een traditionele manier van beoordelen verzamelt de leerkracht

gegevens en bepaalt hij waar wel en niet naar wordt gekeken. Vervolgens waardeert hij deze gegevens vanuit de ontwikkelingsdoelen, kinderen worden hier nauwelijks actief bij betrokken (van Kammen, 2002).

Bij authentiek beoordelen, het portfolio, werken leerkrachten en kinderen echter samen. Kinderen verzamelen leerervaringen en vertellen hun verhaal hierbij, hierdoor krijgen de gegevens betekenis. Kinderen bedenken ook zelf op welke manier zij een leerervaring in het portfolio kunnen vastleggen. Leerkrachten moedigen kinderen aan om gegevens voor het portfolio te verzamelen, waardoor een verdieping van het leerproces ontstaat (van Kammen, 2002).

Easley en Mitchell (2009) stellen dat wie alleen één van deze manieren gebruikt, slechts een gedeeltelijke indruk van wat een kind kan krijgt, dit is geen evenwichtig beoordelingsprogramma. Het is belangrijk dat leerkrachten het beste van beide methodes combineren. In Tabel één wordt een overzicht gegeven van de verschillen tussen traditioneel en authentiek beoordelen. Een school moet vanuit zijn visie beslissen welke aspecten zij van het traditioneel en welke van het authentiek beoordelen inzetten. Het portfolio is een middel om deze beoordelingen vorm te geven.

TABEL 1 - Het verschil tussen traditioneel en authentiek beoordelen (Easley & Mitchell, 2009)

Traditioneel beoordelen	Authentiek beoordelen (portfolio)
Toetst een vastgestelde hoeveelheid kennis	Biedt opdrachten die uitdagingen uit het echte leven nabootsen
Passief proces	Actief proces
Reproductievragen / geselecteerde vragen	Kritisch nadenken, inschatten, bevragen
Vastgestelde hoeveelheid tijd	Voortschrijdend proces
Individuele inspanning	Individuele en gezamenlijke inspanning
Controle door leerkracht	Controle door kind en leerkracht
Nadruk op cijfers en beoordelingen	Opdrachten worden geëvalueerd
Geen kind-reflectie	Kind-reflectie wordt meegenomen

Het kind als eigenaar van zijn leerproces

Op o.b.s. de Bonckert wordt gewerkt met portfolio's. De kinderen van groep 7 en 8 schrijven drie keer per jaar een ontwikkelingsverslag om vanuit hier te bekijken wat ze al beheersen en om tot nieuwe leerdoelen te komen. Deze verslagen zijn uitgangspunt voor een gesprek. Britt en Lotte gaven in hun verslag aan dat zij spelling, rekenen en taal veel te makkelijk vonden en dat hun werktempo laag was, omdat ze toch tijd genoeg hadden. Dit was een reden om een werkplan op te stellen, waarin Lotte en Britt samen met hun juf leerdoelen stellen.

Lotte : "Voor mij werkt een werkplan echt, omdat het creatieve oplossingen zijn en het is heel leuk! Ik zou het heel saai vinden als mijn juf zou zeggen: 'Je kunt deze sommen zo goed, maak er nog maar een paar.' Ik heb eerst in een gesprek met de juf gekeken wat ik echt te gemakkelijk vond en wat ik nog wilde leren. Ik wilde leren om mijn hersens te laten kraken, vragen te stellen en mijn werktempo te verhogen. Ik heb toen zelf ideeën en oplossingen bedacht om te kunnen doen en dit in een mind-map verwerkt. Daarna heb ik een lunchafpraak gemaakt met de

juf. We hebben besproken welke plannen doorgaan en wanneer we dat gaan doen. We hebben samen doelen opgesteld.

Britt: "De gestelde doelen probeer ik in acht weken af te hebben. Dan heb ik weer een lunchafpraak. De juf en ik kijken samen of we het plan moeten veranderen en of alles is gelukt wat we hebben afgesproken. Ik vind het ontwerpen van een gezelschapsspel en het opstellen en uitvoeren van een rekenonderzoek het leukste wat ik tot nu toe doe voor mijn werkplan."

TABEL 2 - *Anders denken over leren (Castelijns, Kenter en Janssen, 2001)*

Leren...	maar ook...
1. is van anderen informatie aannemen en ontdekken,	zelf onderzoeken en experimenteren.
2. doe je zelf,	samen in interactie met anderen.
3. betekent kennis en vaardigheden opdoen,	nadenken over hoe en wat je leert.
4. is oefenen en herhalen,	begrijpen van complexe en betekenisvolle situaties en processen.
5. is een kwestie van denken (cognitie),	van willen (motivatie) en voelen (emotie).
6. vraagt om ondersteuning door middel van structuur en regelmaat,	om uitdaging, prikkeling van de nieuwsgierigheid en het wekken van verwondering.
7. vraagt om instructie en sturing,	om ruimte, zodat kinderen leren hun leerprocessen zelf te sturen.
8. vraagt om een houding van zelfstandigheid,	om een van zelfverantwoordelijkheid.
9. vraagt om logisch geordende leerinhouden,	om een helder besef van doelen die je nastreeft.
10. doe je voor jezelf,	om wat je geleerd heb op een verantwoorde wijze te gebruiken.

Het portfolio draagt bij aan een kindgerichte leeromgeving. Het kind wordt door een portfolio eigenaar van zijn eigen leerproces en krijgt zelf verantwoordelijkheid voor dit proces. Het portfolio is iets dat een kind voor zichzelf doet, niet wat voor hem gedaan wordt of wat hij voor iemand anders moet doen (Hewett, 2004). Castelijns, Kenter en Janssen (2001) geven dit weer in Tabel twee. Zij geven aan dat leren geen passieve taak voor een kind is, maar veel meer.

Betekenis van het portfolio

Portfolio's geven een gedetailleerd beeld van het leren en de ontwikkeling van het kind. Ze laten niet alleen zien welke kennis en vaardigheden het kind beheerst, maar geven ook informatie over de kwaliteit van het werk en over het proces dat tot het uiteindelijke resultaat heeft geleid. Portfolio's stimuleren kinderen hun werk te herzien en verbeteren. Ze laten zien hoe een kind zich in een bepaalde periode ontwikkelt, het kind krijgt zelf de verantwoordelijkheid om dit in beeld te brengen. Kinderen worden uitgedaagd een selectie van hun werk te maken en hun keuzes te verantwoorden. Ze leren hun eigen ontwikkeling te volgen en zichzelf nieuwe doelen te stellen (Castelijns & Kenter, 2009).

Door met portfolio's te werken verloopt reflectie op een authentieke manier. De gegevens waarop de reflectie gebaseerd wordt zijn echt en worden niet beïnvloed door factoren als spanning, faalangst of tijdsdruk. Door met portfolio's te werken worden kinderen zich meer bewust van hun eigen leerproces. Ze reflecteren en vergelijken hun werk met gestelde doelen en criteria. Ze krijgen meer inzicht in hoe ze leren en welke strategieën ze gebruiken (Castelijns & Kenter, 2009).

Ook maken portfolio's leerprocessen voor anderen meer toegankelijk. Door het portfolio aan andere kinderen, ouders of leerkrachten te presenteren, kan het kind laten zien wat hij heeft geleerd, waarin hij vooruit is gegaan, wat hem nog moeite kost en wat hij in de komende periode wil bereiken. Portfolio's nodigen uit tot interactie tussen kinderen onderling, de leerkracht en het kind en tussen ouders en kinderen. Kinderen leren onderhandelen, argumenten uitwisselen, elkaars standpunten en opvattingen kennen en begrijpen. Hierdoor kunnen kinderen veel van en met elkaar leren (Castelijns & Kenter, 2009).

Tot slot verhogen portfolio's de motivatie en betrokkenheid van kinderen. Succeservaringen kunnen het zelfvertrouwen en gevoel van competentie van kinderen vergroten. Doordat je anderen deelgenoot van je vorderingen maakt, stijgt de betrokkenheid (Castelijns & Kenter, 2009).

Voordelen van het portfolio

- Leerkrachten kunnen kinderen op een authentieke manier beoordelen.
- Kinderen worden met zichzelf vergeleken.
- Werk wordt meer beoordeeld met zelftoetsing.
- Kinderen reflecteren op hun eigen werk.
- Kinderen raken gemotiveerd om hun werk te herzien.
- Kinderen worden beter klaargestoomd voor toekomstige banen waarin zij zichzelf aan moeten kunnen sturen.
- Leerkrachten worden gedwongen om duidelijke criteria te geven, waardoor kinderen beter begrijpen waarom zij doen wat zij doen.
- Kinderen kunnen beter aangeven waarom werk goed of minder goed is.
- Kinderen kunnen op ieder moment getoetst worden, aangezien er niet meer wordt gewerkt met standaard toetsen die op standaard tijdstippen worden afgenomen, maar met authentiek materiaal.
- Kinderen raken meer betrokken bij het leerproces.
- Kinderen worden meer verantwoordelijk voor hun leerproces.
- Kinderen kunnen beter benoemen wat kwaliteit is en waarom.
- Kinderen leren eigen werk te beoordelen en hun ontwikkeling te volgen.
- Kinderen maken werk dat beter bij hen past en geen gestandaardiseerde toets voor de hele klas.
- Kinderen verantwoorden hun eigen werk meer, waardoor zij beter begrijpen hoe zij te werk gaan.
- Instructie en toetsen komen meer op één lijn.
- Er wordt meer aandacht besteed aan belangrijke vaardigheden als reflectie die iedereen in zijn leven nodig zal hebben.
- Leerkracht en kind krijgen een relatie meer gebaseerd op gelijkwaardigheid.
- Leerkracht en kind worden samen verantwoordelijk voor het leerproces.
- De communicatie tussen de leerkracht en kind wordt beter, doordat de leerkracht beter weet wat belangrijk is voor het kind.
- De leerkracht krijgt vaak goede feedback over zijn eigen werkwijze in het portfolio van een kind.
- Communicatie met ouders verloopt beter, aangezien alles kan worden onderbouwd met betekenisvol materiaal.

(Danielson & Abrutyn, 1997)

Thijs zit in de bouwhoek, hij wil een toren bouwen, minstens zo hoog als de toren van Stijn. Ik pak mijn fototoestel en zet hem op de foto. Thijs ziet dit niet, hij gaat helemaal op in zijn bouwwerk en heeft geen oog voor alles om hem heen.

Niet veel later hoor ik een bons en stort de toren in. Thijs begint te huilen en schreeuwen, het lukt mij nooit om een toren te bouwen, zo hoog als Stijn.

Ik denk terug aan een paar weken eerder, ook toen startte

Thijs met hoge betrokkenheid aan het bouwen van de toren en maakte ik een foto voor zijn portfolio. Ook toen hoorde ik een bons, gevolgd door huilen en schreeuwen. Ik herinnerde mij dat de bons toen veel eerder kwam. De toren was toen veel minder hoog.

Nadat Thijs rustig was, bespraken we hoe het kwam dat de toren omgevallen was. Thijs keek naar de toren op de foto en zag dat deze steeds schever werd. Hij stelde als doel om rechtere torens te gaan bouwen,

zodat deze minder snel om zouden vallen.

Ik maakte snel een print van de toren van vandaag en pakte de vorige foto's ook uit het portfolio. Ik legde de foto's bij Thijs neer, hij keek ernaar. Hij zag een toren die niet alleen veel rechter, maar ook al een stuk hoger was. Hij ging de blokken op de foto tellen. Deze toren was wel 14 blokken hoger, het was hem gelukt. "Morgen ga ik weer een toren bouwen, dan probeer ik weer 14 blokken hoger te komen."

Wanneer is het functioneel om met een portfolio te werken?

Er kunnen drie vormen van educatie worden onderscheiden. Leerkrachtgestuurde educatie, op standaarden georiënteerde educatie en competentiegerichte educatie (van Tartwijk, Driessen, van der Vleuten & Stokking, 2007).

Leerkrachtgestuurde educatie richt zich veelal op kennis acquisitie. De doelen, activiteiten en leeromgeving zijn meestal voor alle kinderen hetzelfde. Meestal wordt de voortgang getoetst via uniform geschreven toetsen. In dit onderwijs heeft het portfolio geen meerwaarde (van Tartwijk et al., 2007).

Wanneer de educatie gericht is op standaarden, zijn er vaak standaarden met bijbehorende criteria geformuleerd, deze zijn voor alle kinderen hetzelfde. Kinderen zijn echter vrij om te bepalen hoe, wanneer en waar zij deze vaardigheden oefenen. Dit vereist een flexibele leeromgeving. In deze leeromgeving kan een

portfolio een functie hebben op het gebied van monitoren, plannen, de ontwikkeling van het kind aansturen en als een stimulans om kinderen te laten reflecteren op hun ontwikkeling. Het portfolio zou gebruikt kunnen worden voor toetsing, maar in deze situatie lijkt het beter om op een gestandaardiseerde wijze te toetsen (van Tartwijk et al., 2007).

In een competentiegerichte leeromgeving kunnen de leerdoelen, activiteiten en omgeving per leerling verschillen. In deze leeromgeving is het portfolio een uitstekend middel om te laten zien welke taken een kind heeft uitgevoerd, in welke context dit was, in hoeverre zij hun doelen hebben behaald, hoe hun competentie ontwikkelt, hoe zij gereflecteerd hebben op hun ontwikkeling en welke acties zij ondernomen hebben om prestaties te verbeteren. Hier is een portfolio niet alleen geschikt voor het monitoren, plannen en coachen, maar ook voor het toetsen. De toetsing moet tegemoet komen aan de verschillen tussen de kinderen (van Tartwijk et al., 2007).

Hoe flexibeler de educatieve setting, des te functioneler is het gebruik van een portfolio (van Tartwijk et al., 2007).

De verschillende voor- en nadelen van het gebruik van een portfolio moeten door een school tegenover elkaar worden gezet alvorens zij met een portfolio gaan werken. In dit artikel werden vooral argumenten genoemd om wel met het portfolio te gaan werken. Een school bepaalt zelf of deze argumenten passen bij hun visie op de ontwikkeling van kinderen.

Gebaseerd op een artikel uit: Poos, E. (2011). *Kindportfolio's. In theorie en praktijk*. Helmond: Onderwijs Maak Je Samen.

Esther Poos

Onderwijskundige
Redactielid Egoscoop
esther_poos@hotmail.com